

Codău Annamária

„FEKSZEL ÖRÖK TENGERFENÉKEN”

FEKETE VINCE: SZÁRNYVONAL. MAGVETŐ KIADÓ,
BUDAPEST, 2018.

Különlegesen szomorú és szép kötet a *Szárnyvonal*, amely ugyan sok támpontot nyújt önmaga olvasásához, értéséhez, mégis igényli az intenzív odafigyelést. Hisz titkokról van szó; a szó szoros értelmében egy titkos szerelem alakulásának foszlányai vonulnak végig a kötetben, de egészében ennél tágabban kívánnak a versek valamit tetten érni: ahogyan az együttlétek, majd a hiány és a magány nyomot hagynak a tér-idő érzékelésében, és ahogyan a beláthatóban ott a beláthatatlan is.

Az érzékelést a perspektívák váltakoztatása miatt nem lehet egyetlen szubjektumhoz kötni, az elbeszélői tudat, bármilyen számban vagy személyben szólal meg, nagyrészt mégis a pár közelében marad. Erről a párról, szerelmükről tulajdonképpen alig tudunk valamit, azonkívül, hogy mindkét részről házasságtörő viszonyról van szó; ezt a tényt, illetve a szenvedélyesség fokát hangsúlyozzák verscímeikben megidézett irodalmi „minták” Anna Kareninától Bovarynéig, a legerősebb analógiát mégis a kötet első szövegének tekinthető, *Sz. L. és K. E.* cím alatt csupán egy párszavas Szabó Lőrinc-i mottóból álló „írás”, illetve a könyv további részében is itt-ott előforduló utalások, olykor *A huszonhatodik év* szonettjeire emlékeztető mozzanatok, motívumok adják. Mégsem Szabó Lőrinc és Korzáti Erzsébet történetét olvassuk, de az ismerősség és titokzatosság játékba hozása alkalmas arra, hogy a fókusz ne sajtájtítsa ki ez a szál. A *Szárnyvonal*ban végigkövethető szerelemnek még egy aspektusát ismerjük: a helyszíneit. Erdei séták barlangok, patakok, tisztások, tavak környékén, olykor a hely konkrét megjelenésével (például az erdélyi Bálványos-környéki Büdös-barlang és madártemető), ahol a szemlélődés az alapvető tevékenység. Emellett idegen városok éttermei, templomai, szállodái, zsúfolt vagy épp éjszakai utcái is cinkosok-

ká válnak. A kötet „hivatalos” ismertetője és az eddig megjelent kritikák is egyaránt jelzik azt az újítást, amelyet a tájköltészet tekintetében hoz.^{*} A természet éli a saját életét, az ember is benne, összefonódásukat az asszociációk, a hasonlatok teszik láthatóvá. A „fák strázsálnak, / mint valami mozdulatlan, fekete fal” (17.), a nap „mint egy hatalmas aranylabda” (25.), máskor a természeti elem lesz a hasonlító: a szerelmesek úgy várják egymás leveleit, „mint a szomszagos föld az esőt várja” (33.). Ezek a versek nem sajátítják ki a tájat, nem igyekeznek meghódítani, és a természet sem „tükrözi” az emberi lelkiállapotokat; a patak vizében is a fizikai törvényszerűségek következtében köszön vissza a tekintet: „Mint az arc, ami a patak tükre ráhull. Mint az arc, / ami a levelek súlyával lassan elmerül. Aztán / a végteleenül hosszú percek, s a víz néma tükre csak. / Rajta a moccanatlan szem, ami nézi. / Meg se rezdül a homlokon a ránc, a száj körül a két vékony, keskeny / árok.” (52.) (Egyébként a víz, a tó, a hullám mélylélektani szimbolikáját is kiaknázzák a szövegek.) Ennek ellenére a táj mindig kicsit más, hiába állandó elemei a leíró felsorolásoknak a fák, a tisztások, a patakok, az áfonya és a gomba; ez a „mátság” az idő és a mozgás következménye: egyrészt az objektív idő múlása okozza például az enyészetet, a természet saját változásait, ciklusait, másrészt tehát az ember *percepciója* más a tájról saját érzelmi állapotának eredményeként: „Mint aki kiábrándult az örökkévalóságból, / úgy nézte a hegyet; valamikor a legnagyobb volt, most / kicsinek, öregnek, roskadtnak tűnt” (50.), olvassuk a *Visszaútban*. A szerelmi viszony felfüggesztése után pedig az egykori együttlétek helyszínei a hiány helyeié válnak, melyeket immár az idegenség érzése leng körül. Azokra az elhagyott tájakra vagy városrészekre, amelyek valamikor az elvonulás lehetőségét biztosították, most „a mégis levés, / a mégis létezés, mégis araszolás céltalanságának, / hiábavalóságának, kietlenségének, ennek a szerencsétlen / és hiábavaló létezésnek lebegő szelleme csukódik” (56.). Amikor valamilyen másik szféra felé való átjárást vélünk benne felfedezni – az *Ingó-lápban* a barlang a „pokol bejárata”, és ugyanakkor a környezet „mesebeli” –, a táj mégsem mitizálódik, hanem anyagszerűségében jelenvaló.

A kötet érzelmi íve a szerelmi viszony lezárulásának folyamatát követi, a ritkuló találkozások, az áruulás pillanatát, az elválást a távolság, a hiány

^{*} Lásd részletesebben pl. Konkoly Dániel: Mi van a mélyben? *ÉS*, LXIII. évf., 2. sz., 2019. jan. 11., ill. Melhardt Gergő: Szárnyvonalon, csak oda. *Litera*, 2019. márc. 9., <https://litera.hu/magazin/kritika/szarnyvonalon-csak-oda.html>, utolsó elérés: 2019. szept. 1.

és az idő kitöltésének kísérleteivel, depresszív hangulatával, hogy a tetőpontjává váló *Cété* után *A világ újra* beletörődött, tárgyi és érzelmi leltárjával záruljon. Még a *Philemon és Baucis* című vers is, bár megidéri a mitológiai, öreg szerelmespár istenek által jutalmazott történetét, magában hordozza a közös jövő képtelenségét. A közös történet folytathatatlansága visszafele a kötetcímben szereplő, más vasútvonal által nem metszett kiágazást jelentő *szárnyvonal* szóból is kiolvasható. Mi több, a „valódi végkifejletek” elmaradását már a harmadik vers is megjósolja, amely *Széljegyzetek I.* címmel Dsida Jenő *Tíz parancsolatának* hiányzó V. részét írja meg. „Recscsen, majd széttörök középen” (10.) sorát a kötet egészének viszonylatában értelmezhetjük a szerelmi viszony megszakadásaként, ettől a kontextustól függetlenül pedig több interpretációs irány nyílik, az agyban silbakoló vírusölő program betegségmetaforaként is működhet. Dsida befejezetlenül maradt ciklusát Fekete ezenkívül még két saját darabbal egészíti ki, a három „széljegyzet” szerkezetileg hangsúlyos pozícióban való elhelyezése (a kötet elején és végén, illetve az ötödénél) szintén jelzi fontosságukat a könyvet átfogó jelentésképzés tekintetében. A *Széljegyzetek II.* a ciklus VII. verse helyett áll, a létezés mulandóságát és jelentéktelenségét írja meg, amelyre azonban a „hullámzó Örök belsejében” (23.) itt még nem lel vigaszt; a *Széljegyzetek III.* címűt, a kötet utolsó előtti versét már átszellemíti a Dsida-féle, létezés iránti szeretet („mégis jó ez”) és az áhítat, ami a kötet reménytelenül borús tónusai közül kiszüremkedve nemcsak egy emelkedettebb kötetzáratot készít elő, hanem a „tiéd marad már mindörökre” (98.) megállapításával a megélt időt kapcsolja össze az örök idővel.

Nagyon szorosan együttműködnek tehát a könyv versei, a történet egy-egy stációját is jelölik, s talán egy idő után túlzottan is hajlamosak lehetnénk csak a szerelmi szálnak avagy annak értelmezésének alárendelni mindegyik darabot – ezzel pedig lehet, hogy több értelmezési szárnyvonal lehetőségét zárnánk el. Fekete azonban megelőzi ezt elsősorban azzal, hogy önállóan is működő és igen jó verseket alkotott, mint az említett Dsida-továbbírások esetében láthattuk, másodsorban pedig a kötet kiegyensúlyozottságával. A tárgyilagosság–szenvedélyesség skálájának majd minden pontjára találunk verset, a legszárzabb-enciklopédikusabbnak tűnő, mégis allegorikusan (pl. az általában vett emberi viselkedéssel, törekvésekkel megfeleltethető módon) olvasható *A fenti szféra*, (*Myrmeleon formicarius*) és *Dinamika* címűektől a talán legtúlfűtöttebb *Anna Karenináig*. Nemcsak kötetbeli jól kiszámított elhelyezésükkel, de forma- és ritmusbeli sokféleségükkel is megteremtik az előrehaladás tempójának változásait. Tér és idő koordiná-

táinak és a benne szereplők tekintetében pedig hol az azonosíthatóság, hol az egyetemesség felé tolódik a hangsúly, s a perspektíva ilyenén tágításában is funkciót kapnak a mitológiai, illetve a jelölt vagy jelöletlen, az *Ómagyar Mária-síralomig* visszanyúló utalások és idézetek. Az irodalmi hagyomány játékba hozása egyszerre rövidítheti az időbeli távolságot múlt és jelen között, és teheti explicitté azt, így még egyértelműbbé válhat, hogy az alkotás eleve az idővel foglalkozik – ahogyan a *Szárnyvonal* is. Főleg az említett Dsida-továbbírások mélyülnek el az időről és ennek kontextusában az emberi lét jelentéktelenségéről, végtelenségéről szóló meditációkban, nyitva ezáltal egy „túlabb” dimenzió felé. A szerzővel készített interjúkból tudhatjuk, hogy a kötet sokáig a „Kizökkent idő” munkacímen futott. Az azonos című vers vallomás, amely az együtt és a külön töltött idő szubjektív megéléséről szól, de több helyen is megfogalmazódik ennek az időnek a milyensége, a „lopott idő” (35.) „szinte végtelenített, összehangolt pillanatban” (44.), ezzel szemben a kötet második felében az egyedüllét üres idejét kitöltő tevés-vevés is tematizálódik.

És hogy az idő nemcsak az emberek közötti viszonyban, hanem a tájban, a térben is nyomot hagy, az enyészetet, omlást leíró nosztalgikus mozzanatokon túl nyelvbe kódoltan is látszik: „A múltba ingázni vissza” (26.). Tér és idő a mozgásban kapcsolódnak össze, így ágyazódik be a szövegekbe a vonatozás, valamint a vasút-metafaora is. Amint a *Szárnyvonal* című vers összegzi: „úgy állt össze, egyetlen nagy egésszé a világ. / És az, ami ebben a történetben az én időm, az / én terem volt. Szárnyvonal: az voltam neked.” (64.)